

НОВИЙ АМСТЕРДАМ

· 1664 ·

Оце й була свобода.

Каное пливило вниз за течією, хвилі билися об ніс. Дірк ван Дейк кинув погляд на дівчинку й подумав: «А чи не була ця подорож жакливою помилкою?»

Широка річка, яка вабила його на північ. Високе небо, яке вабило його на захід. Країна тисячі річок, країна тисячі вершин, країна тисячі лісів. Як далеко вона простягалася? Цього ніхто не знав. Ніхто не знав напевно. Побачити її всю могло хіба що сонце над орлами, яке велично котило на захід свій диск.

Так, він знайшов тут і свободу, і кохання — у цьому безлюдді. Ван Дейк був кремезний чоловік. Він був убраний у голландські панталони, чоботи з відігнутими халявами та шкіряний жилет поверху сорочки. А коли вони стали підпливати до порту, ван Дейк надів на голову крилатий капелюх із пером.

Він уважно дивився на дівчинку.

Його дочка. Дитя гріха. Його гріха, за який, згідно з релігією, ван Дейк має бути покараний.

Скільки їй років? Десять? Одиннадцять? Дівчинка так зраділа, коли ван Дейк погодився взяти її із собою в подорож. Вона мала материні очі. Мила індіанська дитина. Бліде Перо — так звали її люди. Тільки світлий колір шкіри видавав її походження.

— Скоро ми вже приїдемо. — Голландець розмовляв алгонкінською — мовою тутешніх індіанців.

Новий Амстердам. Факторія. Форт і містечко за частоколом. І все ж це був важливий пункт торгової імперії голландців.

Ван Дейк пишався тим, що він — голландець. Нехай їхня країна була невеликою, але незламні нідерландці виступили проти могутньої Іспанської імперії та відвоювали свою незалежність. Саме його народ побудував великі дамби, щоб звільнити від лютого моря величезні ділянки родючого ґрунту. Саме морські голландці побудували торгову імперію, на яку заздрісно позирали інші народи. У ті золоті часи, коли творили Рембрандт і Вермеєр, їхні міста Амстердам, Дельфт, Антверпен, де високі гостроверхі будинки рядами шикувалися понад величними каналами, вабили художників, науковців і вільнодумців з усієї Європи. Так, ван Дейк пишався тим, що він — голландець.

Велика річка у своїй нижній течії була припливною. Сьогодні вранці був відплив — її води текли до океану. Вдень вони змінять напрямок і потечуть назад, на північ.

Дівчинка дивилася вперед, куди плів човен. Ван Дейк сидів лицем до неї, спершись на велику купу шкур (здебільшого бобрових) у центрі каное. Саме каное, довге та широке, було зроблене з деревної кори, міцної, проте легкої. Четверо індіанців сиділи на веслах — двоє спереду й двоє ззаду. Оразу за ними плів другий човен, де сиділи ван Дейкові одноплеменці. Він узяв індіанське каное, щоб перевезти весь той крам, який накупив. Пізньовесняне небо вище за течією дихало грозою, просто над ними купчилися сірі хмари. Зате вода попереду ясно блищала.

Раптом із-за хмар сяйнув промінь сонця. Річка загупала в борт човна, як індіанський барабан, немов попереджаючи про небезпеку. Легіт, легкий, як ігристе вино, пощипував ван Дейка за обличчя. Він знову заговорив. Ван Дейк не хотів завдавати їй болю, але мусив зробити це.

— Нікому не кажи, що я твій батько.

Дівчинка скосила очі на маленький амулет, який висів на її шиї. Невеличке вирізьблене з каменю обличчя, розписане червоним і чорним. Почеплене догори дригом за індіанським звичаєм. І власне, логічно: беручи амулет, ти опинявся з ним лицем до лица. Амулет на удачу. Той-що-в-Масці, Владар Лісу, бережій природної рівноваги.

Бліде Перо нічого не відповіла, тільки пильніше вдивилася в обличчя свого індіанського божка. Що вона думала? Що розуміла? Ван Дейк цього не знав.

Із-за схожих на високий частокіл скелястих круч на західному березі долинав віддалений гуркіт грому. Дівчинка всміхнулася. У ван Дейка промайнула думка: ми, голландці, нація мореплавців, не любимо грому. Він несе тільки страх і нещастя. Індіанці ж люди мудріші, знають, що грім означає: боги, які населяють найнижче, дванадцятье небо, захищають світ від зла.

Відлуння грому прокотилося над річкою та розчинилося в порожнечі. Граційним, витонченим рухом Бліде Перо відпустила талісман і підвела очі.

— Я побачу твою дружину?

Дірк ван Дейк ледь помітно зітхнув. Його дружина Маргарета не знала про його приїзд. Він не попереджав її, що повертається. Невже він справді сподівався привезти дівчинку на узбережжя й приховати її від дружини? Та він, певно, збожеволів. Ван Дейк зняковіло відвернувся і став дивитися на річку. Вони вже досягли північної околиці вузького острова, який звався Мангеттен, і далі їх несло відпливною хвилею. Повертати назад було пізно.

Маргарета де Гроот зробила неквапну затяжку й, не виймаючи глиняної люльки із чуттєвого рота, обвела чоловіка з дерев'яною ногою оцінювальним поглядом. Цікаво, як з таким спати?

Високий, підтягнутий і рішучий, з пронизливим поглядом, він посивів і вже давно перевалив за свій екватор, але міцності йому не бракувало й тепер. Що ж до протеза, це був знак його звияги, нагадування про колишні баталії. Хто завгодно сконав би від такого поранення, тільки не Петер Стюйвесант. Він ішов вулицею напрочуд швидко. Дивлячись на тверду, відполіровану дерев'янку, Маргарета відчула, як легенько тремтить її тіло, але він цього не помічав.

Що він подумав про неї? Вона сподобалася йому, цього Маргарета була певна. Чому б не сподобатись? Вона вродлива, повногруда жінка років тридцяти, із широким обличчям, довгим білявим волоссям. Не розповніла, як це часто буває з голландками. Вона не розгубила ні споксливості форм, ні жіночої принадності — усе досі при ній. Що ж до звички смалити тютюн, то цим грішили чи не всі голландці незалежно від статі.

Він помітив її, зупинився, всміхнувся.

— Доброго ранку, Гreet. — Гreet — так її називали свої. Як і більшість голландок, Маргарета ван Дейк зазвичай називалася своїм дівочим ім'ям — Маргарета де Гроот; і саме так, на її переконання, він і мав би до неї звертатися. Правда, він знав її з дитинства. Та навіть якщо так... Зазвичай він тримався підкреслено офіційно. Вона мало не зашарілася. — Досі самуєш?

Маргарета стояла перед власним будинком. Це був типовий голландський будинок міського типу — просте прямокутне помешкання на два поверхи, з дерев'яними стінами та гостроверхим дахом, що виходив причілкою на вулицю. Цей бік будинку був прикрашений жовто-чорним орнаментом. Короткі сходи вели до масивних вхідних дверей, прикритих зверху дашком. Таким і був голландський ганок. Вікна були невеликі, але загальне враження посилював високий східчастий причілок, який так полюбили голландці, та флюгер, що вінчав будинок.

— Твій чоловік досі у верхів'ях річки? — уточнив Стюйвесант. Вона кивнула. — Коли повернеться?

— Хто його знає. — Маргарета низала плечима. Чи їй нарікати, що чоловік у справах вештається десь на півночі? Торгівля хутром, а особливо — бобровими шкурами, набула такого розмаху, що індіанці винищили майже всю звірину. Тож ван Дейк, щоб розжитися хутром в ірокезів, нерідко мусив заглиблюватися в північні нетрі. Та все йшло як по маслу.

Але чому його так довго там носить? Коли вони тільки побралися, він відлучався щонайбільше на кілька тижнів. Та поступово ці відлучки стали довшати. Коли він приїздив додому, то був люблячим чоловіком, ніжним до неї та уважним до дітей. І все ж її не залишало відчуття, що чоловік цурається її. Он якраз сьогодні донька запитала, коли повернеться батько.

— Тільки-но зможе, — відповіла їй з усмішкою Маргарета. — Будь певна.

Та невже він її унікав? Чи не з'явилася в нього якась пасія?

Вірність багато важила для Маргарети де Гроот. Тому зовсім не дивно, що, запідозривши чоловіка в зраді, вона подумки звинуватила його в моральній слабкості та, мріючи знайти розраду в обіймах більш праведних, геть не обурилася, коли її внутрішній голос прошепотів: «От був би він такий, як губернатор Стюйвесант!..»

— Важкі тепер часи, Греет. — Обличчя Стюйвесанта не виказувало цього, але вона розчула смуток у його голосі. — Тобі відомо, що я маю ворогів.

Він довірявся їй. Маргарета відчула невеличкий приплив ніжності. Жінці захотілося покласти свою руку поверху його, та вона не посміла.

— Трикляті англійці.

Вона кивнула.

Торгова імперія голландців розкинулася від Сходу до обох Америк, але в потилицю їм дихали англійські ділки. Часом дві протестантські нації об'єднувалися проти спільних ворогів — таких католицьких імперій, як Іспанія та Португалія, однак частіше їм доводилося ворогувати. А півтора десятиліття тому, коли Олівер Кромвель і його богочестиве військо позбавили короля Карла британської корони та голови, їхнє суперництво лише загострилося. Голландці вели прибуткову торговельну з Африкою та Карибськими островами. Що робитиме Кромвель, було ясно як день.

«Работоргівля повинна належати Англії».

Чимало добropорядних голландців сумнівалися в моральності жорстокої торгівлі людьми. У доброчесних пуритан-англійців таких сумнівів не було. Кромвель швидко відбив у іспанців Ямайку й перетворив її на цитадель работоргівлі. Коли ж чотири роки тому він помер, й англійський престол посів Карл II, ця політика не змінилася. До Нового Амстердама вже докочувалися чутки, що англійці захопили голландські рабовласницькі порти на узбережжі африканської Гвінеї. А по той бік океану подейкували, що вони замахнулися не тільки на голландську работоргівлю, а й на новоамстердамський порт.

Новий Амстердам не вражав якоюсь величчю: форт, кілька вітряків, церква із загостреним шпилем. Каналець, більше схожий на заповнений водою рів, декілька вулиць із будинків зі східчастими фронтонами, скромні садки, городи — і все це за стіною, яка тягнеться зі сходу на захід через південний кінець Мангеттену. Проте містечко вже мало свою історію. За десять років до плавання «Мейфлавера»¹ Голландська

¹ «Мейфлавер» (англ. *Mayflower*) — англійське судно, яке 1620 року перетнуло Атлантичний океан, доправивши до Америки 102 переселенці з Англії, які заклали Плімутську колонію — одне з найперших британських поселень у Північній Америці.

Вест-Індійська компанія, побачивши практичну цінність величезної природної гавані, заклала тут факторію. А тепер, через пів століття і бурхливих змін, і затишних періодів, тут виріс жвавий порт із розкиданими на десятки миль¹ поселеннями. Голландці охрестили ці місця Новими Нідерландами.

І це було місто з характером. Упродовж двох поколінь голландці та франкомовні валлони — їхні сусіди-протестанти — боролися проти панування католицької Іспанії. І здобули перемогу. Голландці та валлони спільно селилися в Новому Амстердамі. Саме валлон П'єр Мінюї (хоча голландці називають його Петер Мінюйт) сорок років тому провернув обладку з тубільними індіанцями, придбавши в них право поселитися на Мангеттені. І це місце від самого початку просякнуте суворим, незалежним духом купців-протестантів з Валлонії та Нідерландів.

Та найціннішим тут було розташування. За армійськими мірками форт, може, і не вражав, однак він зносився над південними околицями острова Мангеттен, врізаючись у водний обшир чудово захищеної бухти. Він стояв на варті входу до великої Північної річки.

І керував ним Петер Стюйвесант.

Англійські завойовники були вже близько. Мешканці Нової Англії² з Массачусетсу та особливо з Коннектикуту, з їхнім підлим губернатором Вінтропом, постійно намагалися відтяти територію, прилеглу до віддалених голландських поселень. Коли Стюйвесант звів на півночі міста міцну стіну й частокіл, новоанглійцям гречно пояснили: «Нам ця стіна потрібна для захисту від індіанців». Однак ті все чудово зрозуміли. Стіна була потрібна, щоб захиститися від англійців.

Губернатор далі дивився на Маргарету.

— Добре, якби вся річ була тільки в англійцях.

Ач, бідак. Він був надто хорошим для них, нікчемних мешканців Нового Амстердама.

Місто налічувало з півтори тисячі мешканців. Десять із шістьсот голландців і валлонів, три сотні німців і майже стільки само англійців, які

¹ Миля — міра довжини, що в країнах з англійською системою мір (Велика Британія, США) дорівнює 1,6 км.

² Нова Англія (англ. *New England*) — регіон на північному сході США, до якого входять шість штатів: Коннектикут, Мен, Массачусетс, Нью-Гемпшир, Род-Айленд і Вермонт.

зволіли жити під голландським правлінням. Решта наїхали з усіх куточків світу. Було навіть кілька євреїв. І скільки серед них було праведних, добродесних людей? На переконання Маргарети, небагато.

Вона не була релігійною жінкою. Нідерландська реформатська церква стояла на суворих кальвіністських засадах. Маргарета не завжди дотримувалась її приписів. Однак захоплювалася тими нечисленними сильними духом людьми, що жили за ними, — як-от старий проповідник Богард і Стюйвесант. Вони хоч були за порядок.

Коли Стюйвесант поклав край надмірній пиятиці в місті, заборонив кілька відверто язичницьких народних свят і намагався захистити місто від нашествия дурнувятих квакерів¹ або жалюгідних анабаптистів², то чи багато купців його підтримало? Та майже ніхто! Складно було покластися навіть на Голландську Вест-Індійську компанію, у якій він служив. Коли з Бразилії припливла жменька євреїв-сефардів³ і Стюйвесант сказав їм, щоб вони шукали інше місце, компанія наказала: «Пусти їх. Вони добрі ділки».

Усі сходилися на думці, що губернатор він чудовий. Більшість його попередників були продажними йолопами. Один навіть затіяв непотрібну війну з індіанцями, яка мало не знищила колонію. Однак Стюйвесант навчився правити мудро. На півночі він прижучив англійців. На півдні швидко розібрався зі шведською колонією на річці Схюлькіл, коли та почала надокучати. Він заохочував цукроторів, став завозити більше рабів. Кожен голландський корабель, який прибував сюди, для держкості був навантажений баластом — добірною голландською цеглою, з якої мурували будівлі. Вулиці тішили чистотою, у місті з'явилася невеличка лікарня, а в школі викладали латину.

¹ Квакери (від англ. *quake* — труситися), офіційна назва — Релігійна спілка друзів — протестантська течія у християнстві. Назву отримали від тих християн, які висміювали їхні танці та трясіння, поширені на початках існування конфесії. Згодом слово «квакери» стало самоназвою.

² Анабаптизм (від грец. *αναβαπτίζω* — знову занурюю, перехресую; «перехресненці»; «повторно хрещені») — одна з течій протестантського руху часів Реформації, представлена здебільшого в Німеччині, Швейцарії та Нідерландах.

³ Сефарди (від івр. *ספרד* — Іспанія) — етнографічна група єврейського народу. Сформувалася на Піренейському півострові та в Північній Африці після міграцій євреїв у Римській імперії, а пізніше — у Халіфаті.

І чим відплачував йому народ? Звичайно ж, чорною невдячністю. Люди ремствували на його правління. Навіть казали, що могли б обійтися без нього. Ото дурні! Чи дадуть вони собі раду з містом? У цьому Маргарета дуже сумнівалася.

Найгіршим був лукавий адвокат ван дер Донк. Йонкер, як його називали, тобто сквайр¹. Це він чинив каверзи за спиною губернатора, строчив листи та скарги до Вест-Індійської компанії — робив усе, щоб повалити Стюйвесанта. І заради чого? «Йонкер любить свободу», — казав їй чоловік. «Які ви всі дурні! — кричала Маргарета. — Він не любить нікого, крім себе. Дай йому хоч пів шансу — він скине Стюйвесанта й стане правити нами».

На щастя, Йонкер не спромігся повалити Стюйвесанта, але зміг хапнути великий маєток на північ від міста. Він навіть написав книжку про Нові Нідерланди — дуже незлецьку, як запевняв чоловік. Та цей негідник — дяка богу — вже помер! А мешканці Нового Амстердама й далі називали його чималенький маєток «Володіннями Йонкера», ніби він ще жив там. Однак його приклад був такий заразливий для купців, що Стюйвесант, на думку Маргарети, нікому з них не мав би довіряти.

Губернатор не зводив з неї допитливого погляду.

— Я можу розраховувати на тебе, Грегг?

У неї тьохнуло серце. Вдіяти із цим вона нічого не могла.

— О, так.

Звичайно, він одружений, і шлюб його цілком щасливий. Принаймні так вважала Маргарета. Він і Джудіт Баярд жили у *bouwerie* (як називали свої ферми голландці) і були явно задоволені життям. Дружина була старшою за Петера. Вона ходила коло нього, коли той втратив ногу. Наскільки знала Маргарета, він мав лише один роман, та й то в молоді роки, ще задовго до зустрічі з Джудіт. Із невеличким скандалом. А так навіть краще, думала Маргарета. А то ще став би кальвіністським пастором, як його батько, не влаштувався б до Вест-Індійської компанії, не плавав би далекими морями в пошуках удачі.

— А твій чоловік? На нього можна розраховувати?

— Мій чоловік?

Ще б знати, де він. Десь бігає.

¹ Сквайр (в Англії та США) — суддя або службовець місцевого рівня.